

А.Ф. Линенко

МІСЦЕ ТА РОЛЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ ГЕРМЕНЕВТИКИ В ОСВІТІ

Останнім часом стало очевидно, що освіта, як сфера людської діяльності не здатна уповні й ефективно, адекватно до сучасних вимог упоратися зі старими, екстенсивними методами зі своїми завданнями в динамічно мінливому світі. У зв'язку з цим педагогічна громадськість протягом останніх років все більше уваги приділяє пошуку підходів, альтернативних авторитарному началу в пізнанні й вихованні, яке можна ототожнювати з природничо-науковою парадигмою в гуманітарній сфері, що сприяє, за словами М.О. Бердяєва, відчуженню предмета пізнання від суб'єкта, відсутності творчості й нав'язування своєї моделі усвідомлення та поведінки [1].

Сутність освіти складається, з одного боку, в оволодінні культурою, у «вростанні» в систему символів, зразків, канонів, в яких постає навколишня дійсність; з іншого боку, вона є індивідуальним змістопородженням, тобто суб'єктивацією загального знання й досвіду [5]. У даному аспекті, безсумнівно, актуальною є проблема педагогічної герменетики.

У центрі герменевтичного навчання лежить проблема розуміння людини й реальності, що для педагогіки має унікальне значення, тому що торкається інтересів усіх учасників педагогічного процесу. У більш вузькому значенні герменевтика – наука про тлумачення, розуміння й інтерпретацію текстів, символів, значень. У різний час її ідеї були предметом вивчення Августина Блаженного, М.Флациуса, І.Хладеніуса, В. Дільтея, В.Шлеймахера, Х.-Г. Гадамера, М. Хайдаггера, М.М. Бахтина, Г.Г.Шпета

та ін.

У цей час існує велика кількість герменевтичних концепцій у різних галузях людського знання: філософському, психологічному, філологічному, педагогічному, економічному, політичному, природознауковому, медичному й т. ін. Для педагогіки особливо важливою є герменевтика розуміння.

Як відомо, проблема знання й проблема розуміння включені в загальний процес освоєння людиною навколишнього світу, поза цією діяльністю вони втрачають зміст і значення.

Розуміння – це « уявне відтворення об'єктивного процесу виникнення й формування предмета цілеспрямованої діяльності й мислення» [8]. Інтерес викликає той факт, що, якщо в більш старих роботах розуміння визначається тільки лише як гіпотетична розумова здатність, функцією якої є усвідомлення значень речей, то в сучасному прочитанні дефініція даного терміна схиляється до гуманістичної забарвленості: «співчутлива оцінка іншої людини, особливо її поглядів з деяких питань або переконанням стосовно чого-небудь» [2].

Розуміння – це форма мислення. За словами І.Д. Демакової, це – серйозна інтелектуальна праця й напруга, тому що вона можлива тільки на основі співпереживання й ідентифікації [3]. Логіка даного процесу містить у собі знання (одержання інформації), її дізнавання (розпізнавання), класифікацію отриманої інформації й розуміння (осмислення).

У широкому значенні, герменевтику сьогодні визначають як мистецтво розуміння й тлумачення

проявів духовної діяльності людини. Герменевтичний підхід у педагогіці являє собою концептуально новий етап у розвитку освіти в цілому. Слід зауважити, що сутність його полягає в здатності педагога осягти внутрішній зв'язок у розглядуваних явищах педагогічної дійсності, складати адекватне уявлення про причинно-наслідкові зв'язки, розуміти глибинний зміст поведінки та діяльності дитини, сутність її цінностей та орієнтацій. Тобто, на перший план виходять завдання розуміння педагогом своїх учнів.

У дослідженнях фіксуються недоліки сформованої системи педагогічної освіти: знеособлення навчального процесу, підхід до студента як до об'єкта масового відтворення кадрів та ігнорування його як суб'єкта психічного й професіонального розвитку (В.О. Сластьонін), відсутність допомоги студентові в пошуку власного автентичного буття в професії; як ми вже відзначали вище – розгортання освіти в логіку природничо-наукового пізнання, а не гуманітарного (Ю.В. Санько), оперування кінцевими «абсолютними» знаннями-істинами, які не підлягають осмисленню, переосмисленню, домислюванню з боку тих, кому ці знання адресуються; руйнування онтологічної основи виробництва істини й заміна її на «сюрреально-знакове відбиття чогось іншого» (М.К. Мамардашвілі).

Герменевтика сприяє прилученню до духовних продуктів своєї діяльності в освіті, предметом якої є розуміння як універсальний спосіб співпереживального й розумового ставлення людини до довкілля (В. Дільтей, Г. Гадамер, М. Хайдаггер і ін.).

Екстраполяція філософського трактування розуміння на педагогіку, виступає як методологічний регулятив, принципу нового мислення в

педагогічній освіті. Герменевтично орієнтований тип педагогічної освіти передбачає механізм саморегуляції, співвідносний з індивідуальністю кожного з його учасників (А.В. Торхова).

Особливість герменевтичної педагогічної освіти полягає в тому, що воно здійснюється на таких принципах, як-то:

- витиснення зайвого дидактизму;
- заміна монологу – діалогом, як основної форми комунікації та як базовий дослідницький метод, заснований на ціннісно-змістовій рівності дорослого й дитини, тобто прихильності до дотримання рівності суб'єктів діалогу;
- твердження відносин рівноправно співпрацюючих людей;
- відмова від монополії на істину;
- розуміння значущості внутрішнього світу іншої людини й прийняття його як цінності.

Герменевтичний підхід у педагогіці є предметом дослідження таких науковців, як: А.Ф. Закірова, В.П. Зінченко, І.Д. Демакова, И.Я. Каплунович, Є. Коробов, Ю.В. Сенько, І.І. Суліма та ін.

А.Ф. Закірова бачить у педагогічній герменевтики теорію і практику тлумачення й інтерпретації педагогічних знань, зафіксованих у різноманітних письмових текстах, та які відбивають уявлення про педагогічну реальність (людини як суб'єкта творчого саморозвитку, цілей, механізмів, принципів, змісту, методів та форм виховання й самовиховання) з метою найбільш повного осмислення та глибокого розуміння цих знань з урахуванням соціально-культурних традицій, рефлексивного підходу до емоційно-духовного досвіду людства й особистісного досвіду суб'єкта [3].

Таким чином, педагогічна герменевтика здійснює гуманістичну

стратегію педагогічної взаємодії; ставить учня в позицію активного суб'єкта навчання, розвиває його здатність до самоврядування власним навчанням, саморозвитком особистісних якостей, організовує процес навчання як рішення учбово-пізнавальних проблем на основі творчого діалогу й поширення в освітньому просторі принципів розуміння.

Однак розуміння не виникає спонтанно, його потрібно спеціальним чином навчати. Орієнтація майбутнього педагога на збагнення змістів учинків учнів, особливостей їх проявів у пізнавальній сфері, міжособистісне спілкування розвиває у студентів педагогічних ВНЗ різноманітні базові компетенції, які, у свою чергу, сприяють формуванню професійної компетентності, педагогічної активності щодо вирішення проблем не простих педагогічних ситуацій, які ніколи не повторюються, а все це в цілому сприяє гуманізації педагогічної діяльності.

На наш погляд, у підготовці майбутнього вчителя істотні три герменевтичних метапринципи:

- організація простору розуміння в педагогічній та пізнавальній діяльності при взаємодії системи «викладач-студент»;

- установлення міжособистісних взаємовідносин між учасниками педагогічного процесу на основі діалогу, рефлексії, толерантності, емпатії;

- розвиток здібності до саморозуміння себе як майбутнього професіонала.

Аналізуючи означені метапринципи, слід зауважити, що будь яка пізнавальна діяльність людини є спрямованою на формування конкретних уявлень про навколишній світ. І для того, щоб засвоювані знання сприяли ефективності та продуктивності в майбутній

педагогічній діяльності, вони повинні бути насамперед зрозумілими. Слід відзначити, що накопичення незрозумілої інформації веде до того, що, по-перше, людина не може нею творчо користуватися, а по-друге, викликає негативні емоції (невпевненість, тривожність).

Розуміння виступає необхідною умовою та передумовою усвідомленого засвоєння знань. У відповідності зі структурою акту засвоєння знань (сприйняття – розуміння – осмислення – закріплення – застосування), розуміння є обов'язковим етапом виникнення нових знань у системі вже існуючих.

Як відомо, освітній процес – це становлення індивідуального образу людини, її цілей, цінностей, змістів, здібностей, а педагогічна діяльність – це робота педагога, покликана забезпечити умови й способи такого становлення. Герменевтичний підхід в освіті впливає на успішність як педагогічної, так і пізнавальної діяльності, тому, що розуміння прямо пов'язане з емотивно-позитивним станом як людини, що вчиться, так і людини, що викладає. Необхідно також відзначити, що у зв'язку з загальною глобалізацією у світі виник величезний ринок інтелектуальної власності, ринок науки й культури, засобів інформації. Тому перед освітою постає завдання, яке не зводиться тільки лише до підвищення знань в учнів, їм необхідно опанувати «розуміючою культурою» (С.Ю. Жидко, І.І.Сулима), тому що неоднорідність, несхожість семіотичних систем, що випливають із природи людини, культури, творчості, далеко не завжди веде до всебічного розуміння. Завдання сучасної освіти полягає й у тому, щоби перебороти бар'єри нерозуміння у світі, допомогти підрастаючим поколінням сформувати цілісну картину світу, опанувати полікультурною компетентністю. Тому

в «розуміючий культурі» повинні реалізуватися діалектика загального й специфічного, соціального й національного.

Велика роль у рішенні актуальних проблем освіти належить педагогічній інтерпретації, тому що вона за своєю природою припускає роз'яснення змістів і значень, які, у свою чергу, вимагають розуміння.

З погляду другого герменевтичного принципу викладачеві важливо в міжособистісних відносинах уміти встановити рефлексивне середовище, котре повинно бути спрямованим на всебічне розуміння своїх учнів: їхніх прагнень, цілей, суб'єктивних змістів, пріоритетної системи цінностей, мотивів, потреб, відносин, переживань, почуттів. Розуміння відбувається на основі співпереживання, розумінні емоцій іншої людини. При цьому механізмами розуміння виступають ідентифікація, проекція, соціальна перцепція, емпатія, інтуїція тощо.

Герменевтичний підхід дає можливість викладачеві осягти внутрішній світ своїх учнів у його цілісності і своєрідності, скласти ясне уявлення про причинно-наслідкові зв'язки в їхніх діях та вчинках.

Аналізуючи третій метапринцип педагогічної герменевтики необхідно відзначити роль саморозуміння педагога. Важливість її полягає у професійно-педагогічній рефлексії:

процес осмислення власної особистості, самооцінка професійної компетентності, адекватності особистісних якостей з професійно значущими, ясне усвідомлення своїх особливостей, цілей та пріоритетів. Сформована стійка рефлексивна позиція педагога є однією із необхідних його професійно-необхідних якостей. Тому що вона включає здатність зайняти дослідницьку позицію стосовно своєї практичної діяльності й до самого себе як суб'єкта, засновану на рефлексивних властивостях свідомості. Педагогічна рефлексія це один з головних критеріїв визначення рівня професіоналізму педагога.

Таким чином, використання в сучасній освіті принципів герменевтичної педагогіки є досить перспективним у контексті її кризи та й спроб її гуманізації.

Нами був проведений діагностичний зріз серед студентів – практикантів педагогічного університету. Аналіз результатів їхньої педагогічної діяльності у школі показав, що 63% респондентів зазнають значних труднощів у створенні герменевтичного простору в його трьох аспектах. Тому, на наш погляд, педагогічним ВНЗ необхідно більш ефективно використовувати герменевтичний підхід у освітньому процесі майбутніх учителів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бердяев Н.А. Творчество и объективация. – Минск, 2000.
2. Большой толковый психологический словарь Т. 2; Пер. с англ. / Ребер А. – М., 2003. – С. 81.
3. Демакова И.Д. Воспитательная деятельность как педагогическое понятие //www.tspu.edu.ru.
4. Закирова А.Ф. Теоретические основы педагогической герменевтики. – Тюмень: Изд-во ТГУ, 2001.
5. Куницкая Ю.И. Философско-теоретические основания изучения педагогического профессионализма // Педагогика, 2004. – № 6.
6. Мамардашвили М.К. Как я понимаю философию. – М., 1992.
7. Микешина Л.А. Герменевтические смыслы образования // Философия

образования. – М., 1996.

ред. В.В. Давыдова и др. – М., 1983. –

8. Психологический словарь / Под С. 264.

Подано до редакції 22.01.07

РЕЗЮМЕ

В статье проанализированы герменевтики, проанализированы актуальные задачи образования в некоторые герменевтические современном мире, перспективы метапринципы подготовки будущего использования педагогической учителя.

SUMMARY

The article analyses some actual tasks of education in the contemporary world, the prospects of using pedagogical hermeneutics, analyses some hermeneutic metaprinciples of training future teachers.